

CZAGA VIKTÓRIA

TESTVÉRVÁROSOKBÓL FŐVÁROS

Buda és Pest egyesítésének gondolata azóta foglalkoztatta a két város értelmiségét, amióta Széchenyi István felvetette – egy angol szájába adva saját szavait –: „Fővárostok nevét Budapestre kellene változtatni, ... s így két város egyesülne, ... Mily haszon áradna ezen egyesülésből, mily virágzó fővárosa lenne Magyarországnak rövid idő múlva!”¹ A reformkori városegyesítésnek azonban – a két város polgárainak ellenérzésén túl – számos akadály állta útját, közülük a legkézenfekvőbb az állandó összeköttetés hiánya, amelyre hivatkozva az uralkodó mereven elzárkózhatott – többek között – az országgyűlést Pestre hívó követelések teljesítése előtt.²

A múlt század harmincas éveitől a korabeli hírlapokban az egyesítés mellett és ellen felsorakozó érvek elsősorban érzelmi síkon ragadták meg az olvasókat. Közülük nem egy éppen Széchenyi javaslatából került át a köztudatba, például hogy Pest az ország szíve, s ezért kell egy fővárosnak „... egy és nem megosztott ellenmondó szívnek” lennie, de az is, hogy a két város féltékeny egymásra, azaz „... nem a legjobb szemmel nézi egymást”; és számos kortárs hitte – a két város vezetőinek kivételével –, hogy az egyesítéshez elegendő „a két név egybeolvadása”, mely „Buda és Pest érdekeit s érzéseit egyesítené, s így erősítené”.³

Az az egyesítést ellenző kép is ebben az időben született meg, mely az 1870-es években az újságok kedvelt ábrázolása lett: a két város házasodni készülő félként áll szemben egymással. Pest

1.4.4. Baelz rajza után: Wahrmann Mór

1.4.5. Cserna Károly: Házmán Ferenc

- In: Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára (szerk.: SOMOGYI Éva). Budapest, 1991. 19–35.; FARAGÓ Tamás: Budapest népességfejlődésének vázlata (1840–1941). Statisztikai Szemle, 1995/4–5. 375–391.
14. Pest-budai árvíz 1838 (szerk.: FARAGÓ Tamás). Budapest, 1988
15. Táncsics Eszter és Csorba Géza naplója (vál. és szerk.: BUZA Péter). Budapest, 1994. 333.
16. Uo., 334–335.
17. VÖRÖS Károly: A Duna-korzó regénye. História, 1979/1. 21–22.
18. A pestiek erről nyert tapasztalatát rekonstruálja, majd értelmezi GYÁNI Gábor: Egy budapesti polgárcsalád 470 napja. Budapesti Negyed, 1996/14. 125–153. A külföldiek Budapest-képére két amerikai példa, Albert SHAW: Municipal Government in Continental Europe IX. fejezet (Budapest: the rise of a new metropolis). New York, 1895. 435–468., továbbá: Egy New York-i Budapestről 1908-ban. Frederick PALMER: Buda és Pest. Budapesti Negyed, 1994/4. 71–85.
19. Vö. KOMARIK Dénes: Budapest középítkezései és a historizmus. In: A historizmus művészete Magyarországon. Művészettörténeti tanulmányok (szerk.: ZÁDOR Anna). Budapest, 1993. 49–65.
20. Források Budapest történetéhez 1873–1919 (szerk.: H. KOHUT Mária). Budapest, 1971. 96.
21. VÖRÖS Károly: Budapest legnagyobb adófizetői 1873–1917. Budapest, 1979. 65.
22. Uo., 99–101.
23. Idézi KOVÁCS András: Mikszáth Budapest-képe. Előadás a Mikszáth és Budapest című konferencián, 1997. november 13.

szép, ifjú, s ami fő: gazdag hajadon, Buda ellenben rozzant, öreg, szegény és ágrólszakadt öregúr. „Buda Pesttel, mint mondják, egybe akarnak kelni: nem hihetem. Buda már nagyon vén, aztán pénze sincs ... Pest egy ifjú hölgy...”⁴ akinek, a ragyogó jelen mellett, fényes jövője van. Valóban, a dinamikusan fejlődő Pest ebben az időben már elvitathatatlanul az ország gazdasági és szellemi életének központja, de facto az ország fővárosa, annak tekintették és annak is vallotta magát.⁵ Ezzel szemben Budát az 1703-as privilégium fővárosnak nevezi – tehát de jure az –, s mert a kormányfőhatóságok (helytartótanács, kamara) központja, a köznélemény udvarhű és német hivatalnokvárosnak tekintette. A város csak akkor kapott dicséretet, amikor valamilyen látványos gesztust tett magyarosodásának bizonyítására. Így például 1847-ben, a budai dülőkerezestelő alkalmával: „bár fővárosunk lakosainak nagy része idegen ajkú, de nem idegen érzelmű és szellemű... a budai polgár büszke arra hogy bár német ajakkal, magyarnak nevezheti magát”⁶ – s majd huszonöt év múlva, a városeyesítés előestéjén is szemrehányással illetik, mert egy jómódú polgárai által alakított részvénytársaság német színházat akart Budán építeni.⁷

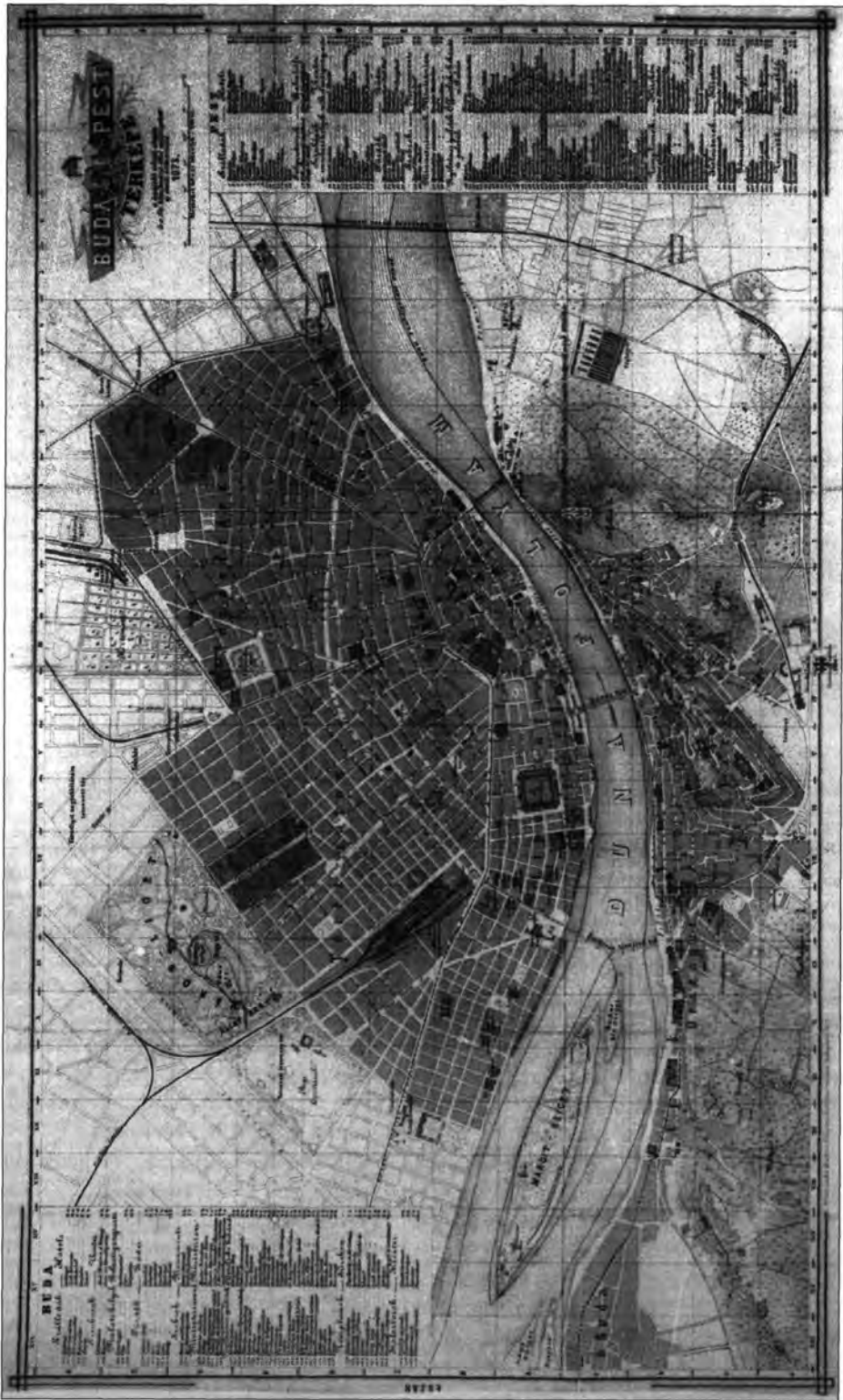
Budával ellentétben Pest magyar jellegét erősítette, hogy az ország vezérmegyéjének tekintett Pest megyének is a székhelye. A városi tanács már 1840-ben a magyar nyelvű ügyintézésről döntött, míg Budán Házmán Ferenc főjegyző rendreutasításban részesült, mert magyarul szólalt fel a tanácsülésen.⁸

A reformkorban a szerepeket is kiosztották a két városra: eszerint az ország szívének, Pestnek kell éltető erővel ellátnia a vén Budát, cserébe Buda, a hajdan független Magyarország fővárosa, ősi dicsfényt sugározza Pest városára, így téve annak dinamikus fejlődését szalonképessé. Az érvek és ellenérvek sorjázása közben azonban nem kérdőjeleződött meg Széchenyi azon gondolata, hogy a két város egymásra van utalva, s csak együtt lehetnek Magyarország fővárosa. E gondolatot a negyvenes évektől csak erősítette a születése pillanatától az egyesítés jelképévé váló, épülő Lánchíd.

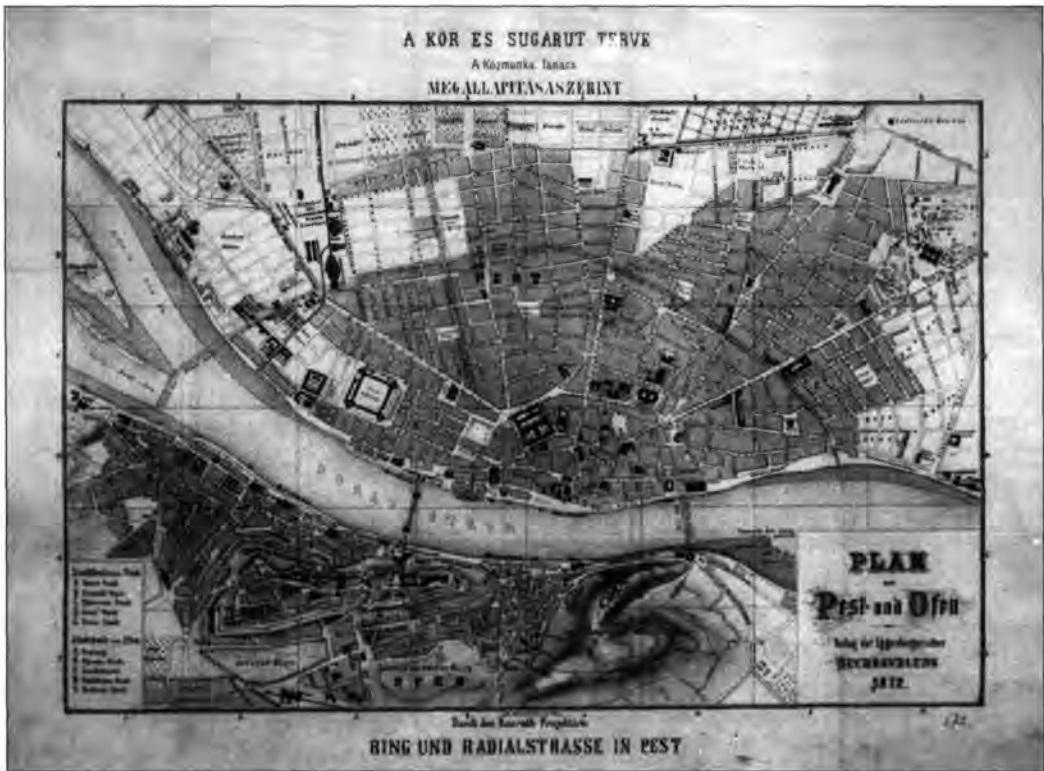
Az országgyűléseken az egyesítéshez vezető első kezdeményező lépést Házmán Ferenc, Buda város főjegyzője és követe tette meg 1848-ban, s az alkalmat az első felelős magyar minisztérium kinevezése szolgáltatta: az utolsó rendi országgyűlés bezárása előtt indítványozta, hogy mondja ki az országgyűlés Buda és Pest törvény általi egyesítésének szükségességét.⁹ Buda város akkori vezetői ugyanis – joggal – tartottak attól, hogy a minisztérium Pestet jelöli ki székhelyéül, s a volt kormányfőhatóságok megszűntével Buda nem lesz többé az ország közigazgatási központja, ami reá nézve „nagyobb csapás lenne a legdühösebb ellenség dúlásainál”.¹⁰ A pesti tanácsi vezetők válaszként – azon túl, hogy követük, Károlyi István, mint jelentette Pozsonyból, „visszatorlotta e méltánytalan eljárást” – reményüket fejezték ki, hogy az egyesítés „e város községének meghallgatása nélkül nem fog törvénybe iktattatni, annak idején ez ügy érdemlegesen tárgyalandik”.¹¹ Az országgyűlés azonban törvény helyett az összehívandó népképviselői országgyűléshez utalta Házmán indítványát, és Szemere Bertalant, a leendő belügyminisztert bízta meg az egyesítés előkészítésével. Szemere 1849. június 24-én adta ki – Kossuth Lajos kormányzó-elnök ellenjegyzésével ellátott – rendeletét a három város egyesítéséről, azon indokkal, hogy „a magyar álladalomnak csak egy fővárosa lehet, mellynek élő erejét főleg Pest, történeti és emlékezetét főleg Buda adja meg: ... a testvér két főváros mint Budapest ezennel egyesítetik”.¹² A végrehajtásra azonban nem maradt idő. Jó két hét múlva, július 8-án a kormánynak menekülnie kellett a fővárosból.

Az önkényuralom éveiben a városok egyesítéséről szó sem lehetett. A forradalom fő fészkeként tekintett Pest városát nem egyesítették a megbízható német városként kezelt Budával. A városi autonómia felszámolása mellett csupán Buda és Óbuda mezőváros adminisztratív egyesítésére került sor,¹³ ami azt jelentette, hogy a budai községtanácsban Óbudát négy tanácsos képviselte, de pénz- és adóügyeit önállóan intézte. Az októberi diploma kibocsátása után a mezőváros visszanyerte önállóságát.¹⁴

1867-ben Buda a szabadságharc bukásával emigrációba kényszerült egykori főjegyzőjét,

1.3.32. Halácsy Sándor: Budapest térképe a legújabb adatok alapján..., 1873

1.5.1. A Kör és Sugárút terve a Közmunka Tanács megállapítása szerint, 1872

Házmán Ferencet hívta haza polgármesternek. A hivatalát nagy reményekkel elfoglaló Házmán a száműzetés tizenhat éve alatt New Yorkban egy nagyváros kényelmét élvezhette.¹⁵ Itthon azonban hiába voltak elképzelései szülővárosa fejlesztéséről, csatornázásról, út- és hidépítésről, a várfalak lebontásáról.¹⁶ A nemcsak üres, de adósságokkal terhelt városi pénztár minden fejlesztési terv megvalósulásának legfőbb akadályát jelentette. Így – az amerikai üzleti életben jó és rossz tapasztalatokat egyaránt szerző – Házmán csakhamar felismerte, Buda városa nemhogy a fővárosi feladatnak nem tud egyedül megfelelni, de siralmas anyagi helyzetéből sem képes egyedül kilábalni. Éppen ezért, midőn politikai szerepet vállalt, és a budai Víziváros Deák-párti képviselőjeként a parlamentbe is bejutott, ott tevékeny és következetes híve lett a három város egyesítésének.

Pest város fejlődése, melyet az önkényuralom ideig-óráig csak lassítani tudott, de megakadályozni nem, 1867-tel újabb lendületet kapott. A város az országnak már nemcsak gazdasági, kulturális, hanem politikai központja is. Vezetői, a kiegyezés után megválasztott polgármesterrel, Szentkirályi Mórral az élen, nem hagytak kétséget álláspontjukat illetően: Pest egyedül is képes a fővárosi szerepnek megfelelni. Szentkirályi – akinek főpolgármesterré választása mellett szólt az az érv is, hogy „ő az a férfi, aki Pestből fővárost fog csinálni, ami fő, magyar fővárost. Tekintélye, esze, tehetsége megvan hozzá.”¹⁷ Már 1867 októberében figyelmeztette városi képviselőtársait, hogy a két város egyesítésére alkotandó törvény esetén Pest olyan feltételeket támasszon, melyek az egyesítésből a városra háramló károkat ártalmatlanná teszik.¹⁸

Mindkét (sőt mind a három) város vezetői előtt ugyanis kezdettől fogva világossá vált, különösen az egyesítést politikájá középpontjába állító Andrássy Gyula miniszterelnök fellépése nyomán, hogy Magyarország államiségének méltó képviselője csak az egyesített városokból létrejött

1.5.23. Budapest tervrajza, 1875 (részlet)

főváros lehet. A miniszterelnök ugyanis, midőn a kormány beiktatása után fogadta a két város tisztelegő küldöttségét, kijelentette előttük: Buda és Pest egymást kiegészítve alkotja Magyarország fővárosát. Pestet szerencsés helyzete, kereskedelmi fontossága jelöli fővárosi hivatásra, Buda pedig

Magyarország történelmi fényét képviseli.¹⁹ Az 1869–1872. évi országgyűlésen hozott törvények is – az egyesítést kimondó 1872:XXXVI. törvénycikk előtt – egy egységes város kialakításának igényével születtek.²⁰

Ezen az országgyűlésen került sor a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvényjavaslat vitájára is, melynek során a városi képviselőknek nem sikerült a megyék rendezésétől függetleníteni a városok rendezését. Éppen ezért amikor 1870. július 16-án Wahrman Mór, Pest belvárosi képviselője Házmán Ferenc képviselőtársával közösen a főváros egyesítésére vonatkozó indítványt a t. ház asztalára tette, s az nemcsak az egyesítésre vonatkozó javaslatot foglalta magába, hanem azt is, hogy a fővárosról mint köztörvényhatóságról külön törvény alkottassék²¹ – mert ez nemcsak a főváros, hanem az ország érdeke is²² –, az indítvány heves vitát váltott ki a képviselők körében. Azt vetették Wahrman és Házmán szemére, hogy a fővárosnak – a többi várossal szemben – külön szabadságot akarnak biztosítani. Számos városi képviselő egyenesen a többi város megszégyenítésének tekintette az indítványt, s remélték, hogy Buda és Pest képviselői testvéreiket nem kivetik a jobból, hanem osztoznak velük abban. Ghyczy Kálmán még azzal is érvelt, hogy szükségtelen a külön törvény, mert vannak az országban gazdagabb városok is, mint Pest. Házmán azonban azzal védte indítványukat, „hogy ha nem volna, teremteni kellene fővárost”, s hogy a város gazdagsága nemcsak anyagi javakból áll, hanem azokból a szellemi tőkéből is, amelyeket az ipar, a kereskedelem, a tudomány és a művészet hoz létre. A t. ház tehát ne kicsinyelje e javaslatot, hanem fogadja el, mert az a civilizáció manifesztuma: Buda és Pest „gyúpont”, mint a mágnes vonzza magához az ország anyagi és szellemi erőit.²³

Az országgyűlés vége felé pedig – csatlakozva Jókai Mórnak, Pest terézvárosi képviselőjének indítványához – sürgette a törvény elfogadását²⁴ –, azonban mindkettőjüket leszavazták, s a város-egyesítést csak a következő, az 1872–1875. évi országgyűlés emelte törvényerőre.²⁵

Tóth Vilmos belügyminiszter a törvényt előkészítendő 1871 márciusában „egy, a két város közéletében résztvevő és érdekeit szívén hordozó férfiakból alakított” szaktanácskozmányt hozott létre, amelybe a két város főpolgármestereit is – természetesen – meghívta.²⁶ Szentkirályi Mór – aki ekkor már nem volt Pest város hivatalban lévő főpolgármestere, miután 1868-ban éppen a kormány és az önkormányzat között felmerült vitás kérdések miatt lemondott²⁷ – elvben nem ellenezte az egyesítést, de feltételekhez kívánta kötni, alighogy meghívást nyert az enquete-bizottságba, papírra vetette az egyesítés akadályait felsoroló különvéleményét. Eszerint: Budának földrajzi fekvése, helyzete miatt jövője nincs;²⁸ a város Pestre nézve csak terhet jelentene, késleltetve fejlődését; az egyesítéssel a magyar nyelv háttérbe szorulna, az ügyintézésben zavarok keletkeznének, mert ugyan Pesten is akadnak még városi képviselők, akik a magyar nyelvben nem eléggé jártasak, de Budán legalább ötven olyan városi képviselő van, aki a nyelvet egyáltalán nem bírja! Ám a legfőbb érve, hogy Pest jóval gazdagabb, jóval több a jövedelme, de a szükségletei is jóval nagyobbak, ezért többet is költ, és nem segítheti anyagilag a szegény Budát.²⁹ Szentkirályival ellentétben Házmán az enquete-bizottságnak azon tagjai közé tartozott, akik – az egyesítés országos és helyi fontossága közül az előbbit részesítve előnyben – ragaszkodtak ahhoz, hogy a törvény a városok egyesítését ne csak „elvileg”, hanem éppen e kifejezés elhagyásával mondja ki.³⁰ Neki ugyanis nemcsak Szentkirályi különvéleményével kellett megbirkóznia, hanem saját városi képviselőtársai egy csoportjának kisebbségi véleményével is, akik éppen attól tartottak, hogy az egyesítés után is, mint eddig, Pestre áramlik majd minden anyagi haszon. Tisztában voltak azzal, hogy Pest az ipar és kereskedelem központja, Buda ellenben a föld- és szőlőművelésé, éppen ezért a két város polgárainak életmódja kibékíthetetlen ellentétben áll egymással. Pestnek van, Budának nincs vonzó városközpontja, hiszen a Vár még mindig katonai erődítmény. Az egyesítés jelképének tekintett Lánchíd pedig nemhogy segíti, de a hídvám által inkább akadályozza a közeledést. Az egyesítéssel a budaiak valójában nem nyernek semmit, cserébe viszont feladják évszázados önállóságukat;³¹ sőt az egyesítés ellen nyilatkoztak – képviselőik csekély száma miatt féltve érde-

keik érvényesülését – az óbudaiak is.³² Figyelmeztető tényező lehetett Házmán számára az is, hogy még az egyesítés mellett érvelő budai városatyák is szükségesnek látták leszögezni: jobban szerették volna, ha az egyesítés a „városok szabad akaratából és kezdeményezéséből, az ellentétes érdekek méltányos kiegyenlítése”³³ útján történt volna. Nem véletlen tehát, hogy a budai polgármester felszólalásaiban nem a nagyon is valós akadályokra, hanem a fővárosi létből származó előnyökre helyezte a hangsúlyt. Mindenkinél jobban tudta, Buda számára ez az egyetlen kiút. Ám az egyesítés utáni évek még sokáig nem őt, hanem az azt ellenző budaiakat igazolta. A város fejlődése nem volt sem gyors, sem látványos: évtizedekre egy világváros – a túlparti Pest – csendes, ám előkelő városrésze lett.³⁴

JEGYZETEK

1. Gróf SZÉCHENYI István: Világ. Pest, 1831. (Reprint kiadás) 509.
2. *Jelenkor*, 1833. február 13. 13. sz. Országgyűlési függelék
3. L. 1. sz. jelzet, 516.
4. *Pesti Divatlap*, 1847. április 25. 17. VAS Gereben tollából: Magyarország földleírása tollhegyvel.
5. A korabeli tanácsi iratokban s a sajtóban is sűrűn találkozunk a Pest testvér-főváros, Pest főváros kifejezés használatával, Buda említése nélkül. A forradalom és szabadságharc alatt pedig teljesen elfogadottá és általánossá válik.
6. *Pesti Divatlap*, 1847. június 27.: CZAGA Viktória: Házmán Ferenc, Buda utolsó polgármestere. Budapest, 1997. 51–51. (A továbbiakban: CZAGA V., Házmán)
7. *Budapesti Közlöny*, 1871. január 1.
8. ORSZÁGH Sándor visszaemlékezése Házmán Ferencre. Buda és Vidéke, 1894. április 15. Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig. Szerkesztette: KOSÁRY Domokos, írta: NAGY Lajos és az I/a fejezetet BÓNIS György. Budapest, 1975. 435. (A továbbiakban: Budapest tört. III.)
9. CZAGA V., Házmán, 57.
10. A budaiak félelme nem volt alaptalan, mert például az országgyűlés évenkénti tartásáról szóló 1848:IV. tc. Pestet jelöli ki székhelyül. SPIRA György–VÖRÖS Károly: Budapest története IV. A márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig. Az idézet: SPIRA, 34. (A továbbiakban: Budapest tört. IV.)
11. Budapest Főváros Levéltára. Pest Város Levéltára. Tanácsülési jegyzőkönyvek. 1848. április 8. 5532. sz.: uo. Tanácsi levelezés. 20673. sz. (A továbbiakban: BFL Pvl. Tan. jkv. és Tan. lev.)
12. *Pesti Hírlap*, 1849. június 27. 325.
13. Buda és Óbuda egyesítéséről Szentiványi Vince cs. kir. biztos 1849. augusztus végén kezdte meg a tárgyalásokat, s december 19-én adta ki 1850. január 1-jétől érvényes rendeletét. BFL Buda város Levéltára. Tanácsi iratok. 1723/1849. sz. i. (A továbbiakban: Bvl. tan. i.)
14. BFL Bvl. Tan. i. 650/1860. sz. i.
15. Mint írta Párizsban élő barátjának, Szemerének: „a pénzes itt önálló konfortot talál, minden affektált ... alázatosságtól menten” CZAGA V., Házmán 110.
16. L. 15. jelzet, 91., 97., 102–103.
17. *Fővárosi Lapok*, 1867. március 19. Szentkirályi már az 1843–1844. évi országgyűlésen is – Pest megye követeként – foglalkozott a városok rendezésének kérdésével a városi törvényjavaslat kidolgozására alakított koordinációs bizottság vezetőjeként. 1848-ban az országgyűlésen az ő javaslatára utalták Házmán indítványát a belügyminiszter hatáskörébe. A forradalom és szabadságharc alatt aktívan nem politizált: az önkényuralom éveiben elvégezte az orvosi egyetemet és ingyen gyógyította betegeit, ami népszerűvé tette őt a pesti lakosok körében.
18. GÁRDONYI Albert: A főváros egyesítésére vonatkozó okmányok gyűjteménye. Budapest, 1913. 4.
19. *Fővárosi Lapok*, 1867. február 26. 47.
20. 1868:LVI tc. a kisajátításról: 1870:X. tc. a Lánchíd megváltásáról, új Duna-híd létesítéséről: a Fővárosi Közmunkák Tanácsának felállításáról: 1868:XXXVIII. tc. 127. paragrafus: a közös tankerület és közös iskolatanács felállításáról.
21. GÁRDONYI, i. m. 116–119.; CZAGA V., Házmán, 112–114. Budapest tört. IV. 263–264., 311.
22. GÁRDONYI, i. m. 118.
23. *Képviselőházi Napló*. 1870. július 18. – országos ülés; CZAGA V., Házmán, 112.
24. *Képviselőházi Napló*. 1872. március 14., 16. – országos ülés; CZAGA V., Házmán, 113.
25. Mind a három város készített törvénytervezetet, amelyeket azonban a kormány nem vett figyelembe az 1872:XXXVI. tc. megalkotásakor.
26. Az ún. enquete-bizottság tagjainak névsorát közli GÁRDONYI, i. m. 119.

27. Szentkirályi lemondásának körülményeire I. HORVÁTH J. András: Pest város főkapitánya – önálló hatóság vagy a városi tanácsi közege? *Rendészeti Szemle*, XXXII. Budapest 1994. 2., 3.
28. Szentkirályi szerint ugyanis mind a Várhegy, mind a Gellérthegy gátat szab a város terjeszkedésének.
29. BFL Pvl. Tan. lev. Pest, Buda, Óbuda egyesítésére vonatkozó bizottsági i.: Szentkirályi Mór különvéleménye, 1871. március 18. Szentkirályi április 15-én törvényjavaslatot is kidolgozott a három város beligazgatásának rendezésére. L. uo.
30. Az enquete-bizottság üléseiről – sajnós – szó szerinti jegyzőkönyv nem készült. GÁRDONYI, i. m. 120–132.
31. BFL Bvlt. Tan. i. 2735/1870. sz. i.
32. Az egyesítést közigazgatásilag előkészítő tárgyalásokon Óbudát mindössze négy városatya képviselte, míg Pestet húsz, Budát tíz. GÁRDONYI, i. m. 204.
33. L. 28. sz. jelzetet.
34. GÁRDONYI, i. m. XI.

FELHASZNÁLT IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltára

Pest szabad királyi város levéltára. Tanácsülési jegyzőkönyvek. 1688–1873. IV. 1202. a.; Tanácsi levelezés. Missiles. 1688–1848. IV. 1202. g.; Pest, Buda, Óbuda egyesítésére vonatkozó bizottsági iratok IV. 1314.

Buda szabad királyi város levéltára. Tanácsülési jegyzőkönyvek. 1687–1848. IV. 1002. a.; Tanácsi iratok. 1854–1873. IV. 1106. b.

FELDOLGOZÁSOK

CZAGA Viktória: Házmán Ferenc, Buda utolsó polgármestere. Budapest, 1997

GÁRDONYI Albert: A főváros egyesítésére vonatkozó okmányok gyűjteménye. Budapest, 1913

HORVÁTH J. András: Pest város főkapitánya – önálló hatóság vagy a városi tanács közege. *Rendészeti Szemle*, XXXII. évf. Budapest, 1994. 2–3. sz.

Budapest története III. A török kiűzésétől a márciusi forradalomig (szerk.: KOSÁRY Domokos; írta: NAGY Lajos és az 1/a fejezetet BÓNIS György). Budapest, 1975.

Budapest története IV. A márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig (szerkesztette: VÖRÖS Károly; írta: SPIRA György és VÖRÖS Károly). Budapest, 1978

HÍRLAPOK

Buda és Vidéke, 1894

Budapesti Közlöny, 1871

Fővárosi Lapok, 1867

Jelenkor, 1833

Pesti Divatlap, 1847

Pesti Hírlap, 1849

EGYÉB

Képviselőházi Napló 1870., 1872

DEÁK FERENC, PEST BELVÁROS POLGÁRA

1867. június 8. Buda és Pest pompában, az ország örömmámorban és ünneplésben: magyar királlyá koronázzák a Mátyás-templomban Ferenc Józsefet – aki 1848 óta osztrák császár – és magyar királynővé Erzsébetet. Liszt Koronázási miséjének hangjai mellett Andrássy Gyula a császár fejére emeli a magyar koronát. A ceremóniának, a pompának két szembetűnő hiányossága van: két nagy személyiség, a két alkotó távolléte. A kiegyezést létrehozó Deák Ferenc, a „haza bölcse”, önszántából marad távol, Liszt Ferenc, az ez alkalomra komponált mű, a Koronázási mise zeneszerzője pedig nemkívánatos személy a Mátyás-templomban, mert az udvari ceremónia kötelmei mást írnak elő.

Deák Ferenc az általa létrehozott hatalmi struktúrában nem vállal hivatali tisztséget, nem vállal részt a második magyar felelős minisztériumban, azt Andrássy Gyulára hárítja. Nem fogadja el a miniszterelnöki, de a miniszteri bársonyszéket sem. S nem vállalja a nádor szerepének és tisztségének teendőit a koronázáskor, azt szintén Andrássy látja el. Deák Ferenc a nagy esemény, a koronázás napját az Angol Királynő szállóban, szobájában, karosszékeiben üldögélve, magányosan tölti, távolmaradását betegeskedésével indokolja. De talán közelebb állunk az igazsághoz, ha ezt a tettét azon utolsó szűk kilenc év kezdetének tekintjük, amelynek során egyre elvonultabb, egyre betegbb és egyre magányosabb lesz. A magányosság a szó szerinti értelemben soha nem következik be, de a „haza bölcse”, a „haza atyja” mellett egyre inkább az „öreg úr” szerepét kapja politikai körökben. Deák nem érzi ünneplésre méltónak, talán igazán győzelemnek sem a megtalált kompromisszumot, tudja, hogy az esti fáklya- és gyertyafényes kivilágításkor maradnak sötét és még mindig gyászoló ablakok is a magyar fővárosban.

Deák Ferenc 1854. november 11-én érkezett Pestre, azon őszi időben, mint ezentúl csaknem két évtizeden át minden esztendőben, ugyanis mint városlakó polgár ezentúl is májustól október végéig, november elejéig Zalában, Pusztaszentlászlón töltötte a közbeeső hónapokat. Lovas kocsival érkezett, de a déli vasút 1858-as felépülése után vasúttal utazott a nagykanizsai állomástól, odáig Pusztaszentlászlóról lovas kocsin tette meg az utat.¹ Pestre érkezvén előbb az Európa szállóban szállt meg, de már 16-án átköltözött az Angol Királynőbe, ott az épület déli homlokzatán a II. emeleti 71–72. számú szobákat lakta télen, a melegebb hónapokban pedig az északi szárny 54–55-ös szobáit.² A Deák-lakta szálloda helyén, a Nagyhíd utca szegletén, már a XIX. század elején is jó hírű fogadó állott. Az 1838-as árvíz után a házat Wodiáner Sámuel átépíttette a Duna-parti palotasorhoz illeszkedve. Az épület kétemeletes, dísztelen, utcai frontja mögötti előkelő és ízléses tériképzésével; étteremmel, kávéházzal, biliárdteremmel, mahagóni falburkolattal, aranyozott fehér boltozattal, márványasztalokkal, hajlított székekkel és pamlagokkal Thonet első nagy volumenű berendezése volt Pesten. Termeit és száz lakószobáját előkelő társaság töltötte meg. Az 1848-ban Pestre költöző országgyűlés képviselőinek – a Vigadó mellett helyezkedvén el – törzshelyévé vált, s a politikai közeletben is vezető szerepre tett szert. 1848 decemberében, midőn az osztrákok Pestet bombázták, a tűz martalékává lett. Kiegett tetőzetét hamarosan helyreállították, bérlője, Bartl jóvoltából spicliktől mentes hazafias találkozóhely lett, és Deák odaköltözése után